

SERAMİK SANATINDA ALTERNATİF KALIP YÖNTEMLERİ*

Alternative Mold Methods in Ceramic Art

İlyas Arapoğlu¹, Duygu Kahraman²

ÖZET

Başlangıçta yerel ve az sayıda, ilkel yöntemlerle üretilen seramiklere olan talep arttıkça farklı üretim teknikleri çeşitlendirilmiş ve geliştirilmiştir. Taş, ahşap, kemik gibi yardımcı malzemelerin kullanıldığı, çimdik ve sucuk yöntemleriyle yapılan ilkel üretimler yerini toprak, seramik ve alçı kalıpla üretilen seri ve tek tip üretime bırakmıştır. Üretim süreçlerinde, zamanla yapılan her iyileştirme daha az maliyetle, çok sayıda ve kaliteli seramik üretimini amaçlamaktadır. Günümüze gelindiğinde seramik çamurunun yaş, yarı yaş veya kuru şekillendirilmesine imkan sağlamak adına çok çeşitli malzeme ve teknikle üretilen kalıplar kullanılmaktadır. Kalıplarda ise en sık alçı, metal, polyester gibi malzemeler tercih edilmektedir. Tüm bu malzeme ve teknik çeşitlilik sıklıkla endüstride kullanılmakla birlikte seramik sanatında da tercih edilmektedir. Öyle ki mevcut uygulamaların ötesinde seramik sanatçıları, sürdürülebilirliği ya da sınırları olmaksızın alternatif malzemeleri kalıp olarak kullanmış, seramik formlarında özgün bir teknik yakalamışlardır. Dolayısı ile seramik endüstrisinde uygulanabilirliği olmayan bu teknikler, doğrudan seramik sanatına mal edilebilecek ve örneklenebilecek önermelerdir. Seramik sanatında alternatif kalıplar deneysel uygulamalar sonucu özgün eserler üretmek için kullanılan yöntemleri içermektedir. Bu doğrultuda sanatçılar kağıt, ekmek, deri, kumaş, sünger vb. malzemeleri yaş çamuru şekillendirmek için kullanmaktadırlar. Bu araştırmada biçim değerleri üzerinden deneysel kalıp teknikleri ele alınarak sanatçı-teknik-eser bağlamında örnekler incelenmiştir. Böylece söz konusu özgünlük olduğunda, biçimsel süreci deneysel şekilde ilerletilen eserlerin sonuçları ortaya konulmuştur.

ABSTRACT

As the demand for ceramics produced locally and in small numbers with primitive methods increased, various production techniques were diversified and developed. Primitive productions made with pinch and sausage methods, in which auxiliary materials such as stone, wood and bone are used, have left their place to mass and uniform production produced with soil, ceramics and plaster molds. In the production processes, every improvement made over time aims to produce a large number of high quality ceramics at less cost. Today, molds produced with a wide variety of materials and techniques are used to enable the wet, semi-wet or dry shaping of ceramic clay. In molds, materials such as plaster, metal, polyester are most often preferred. All this material and technical diversity is frequently used in the industry, but it is also preferred in the art of ceramics. So much so that beyond existing practices, ceramic artists have used alternative materials as molds without sustainability or limitations, and have captured a unique technique in ceramic forms. Therefore, these techniques, which are not applicable in the ceramic industry, are propositions that can be directly attributed and exemplified in the art of ceramics. Alternative molds in ceramic art include methods used to produce original works as a result of experimental applications. In this direction, artists produce paper, bread, leather, fabric, sponge, etc. They use materials to shape wet mud. In this research, experimental pattern techniques were discussed over form values and examples were examined in the context of artist-technique-work. Thus, when it comes to originality, the results of the works whose formal process has been advanced experimentally have been revealed.

Anahtar Kelimeler: Sanat, seramik, kalıp, alternatif, teknik

Keywords: Art, ceramics, mold, alternative, technique

1. ORCID: 0000-0003-1030-879X

2. ORCID: 0000-0002-5814-4387

1. Araş.Gör., Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü, ilyas267@anadolu.edu.tr

2. Profesör, Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü, dkahraman@anadolu.edu.tr

* İlgili makale, "Endüstriyel Üretimde Kullanılan Alçı Kalıpların Seramik Sanatındaki Yeri" adlı Yüksek

Lisans tezi kapsamında üretilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

In the historical process from past to present, human has used and processed all kinds of materials around him to adapt to life. In this context, all kinds of materials on earth have created a resource for humanity. Materials such as wood, stone, soil, bone and leather that are easily accessible under all conditions were the first to be processed. Throughout the ages, sharp stones have shaped bone, bones have shaped wood, and wood has shaped the earth. Primitive materials were used to meet daily needs as well as hunting tools, etc. There were also tools used in its construction. The fact that the soil can be easily shaped by mixing with water under suitable conditions has made ceramic the most important material in meeting the need for pots and pans. Especially in the Neolithic period, the need for ceramic utensils increased, necessitating the development of molding as well as many shaping methods. On the other hand, in the shaping of metals, in addition to the mold tools used to shape the clay, molds made of ceramics have also started to be used. The basic principle of these molds is based on the principle that the desired materials are poured into the created internal cavities and gain body thickness. With the increase in the number of molds in the Hellenistic period, it is understood from archaeological sources that ceramic mass production had its golden age. Especially since metal craftsmanship appeals to the respected upper class and is expensive, the first metal imitation products made of ceramic materials have been started to be made. Ceramics, which were shaped rough and thick before, were thinned as much as metals and detailed decorations were included on the surfaces. Today, chemical developments in metallurgy, glass and ceramics have affected the development of molds throughout history. New fields and specializations have continued to emerge to this day, with increasing competence in the use of materials. Metallurgy, glass, ceramics, plastic, etc. Many materials continue to be produced uninterruptedly with molds throughout history. In contemporary ceramic art, besides plaster, which is often preferred for molding or free shaping, many materials are used to create original works. Although alternative molds are not suitable for experimental and production under all conditions, they can be preferred to produce original works. In these experimental processes, artists have the chance to achieve very different effects with very different materials. For an alternative mold, a wide variety of materials such as sponge, fabric, paper, bread, leather can be used without material and technical limitations, and mud in liquid or plastic consistency can be formed. The fact that ceramic material gains an artistic expression power, considering the industrial aspect, has made it possible for artists to acquire an area of originality where diversity and alternatives are abundant. In addition to using methods such as freehand, lathe and mold shaping, new and unique shaping methods have been started to be developed day by day in the art of ceramics. Ceramic artists, on the other hand, experience using many materials to shape their works in search of originality in the production process of works of art. In the study, the experiences and application results of the artists will be examined. For example, Michal Fargo thought that in the process of using molds, there was a lot of technical knowledge from the construction stage to the application, and finally known results, and he wanted to move the molds away from the process. Refusing to use molds in order to obtain a unique form in his works, Fargo included sponge material, which would serve the same function as the mold. On the other hand, the GT2P team creates an analog mechanism from their project named "Less N°1 Catenary Pottery Printer" and uses various fabric types to create a pattern function and obtains different forms. Hitomi Igarashi, on the other hand, uses different types of origami paper as a mold instead of plaster molds. With paper molds, which allow much finer works to be done than plaster molds, the artist can work with the delicacy he wants. Josh Bitelli completes his search for alternative molds with a completely different application and uses baked leavened bread as a mold. Although bread has a soft and moist structure, it is a material that has the capacity to absorb some liquid. Bitelli pours liquid mud into the mold formed by emptying the big breads and keeps the forms until the bread is completely moldy. Artifacts with very different textures can be obtained by baking the dried form. Luft Tanaka, on the other hand, came across leather in search of a material that could be an alternative to plaster molds, which is a traditional production method in the field of ceramics, and add uniqueness and originality to the objects produced. Tanaka makes the leather ready to be used as a pattern by sewing it in different compositions.

GİRİŞ

Tarih boyunca insanlık, çevresindeki her türlü malzemeyi yaşama uyum sağlamak için değerlendirmiştir. Bu sebeple her koşulda kolayca erişilebilir ve işlev kazandırılabilir olan toprak, taş, ahşap, kemik gibi malzemeler insanlığın ilk izlerini günümüze kadar getirmektedir. Pek çok işlevi bulunan toprak ise ham veya işlenmiş haliyle, insanlığın en çok kullandığı temel malzemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Toprağın şekillendirilerek pişirilmesi yolu ile elde edilen seramikler başlarda acemice üretilmişlerse de hızlı şekilde geliştirilmiş ve insanlığın vazgeçilemez malzemesi haline almıştır. Yerleşik hayata geçiş, tarım, hayvancılık, ticaret gibi gelişmeler depolama, saklama, servis, üretim gibi çok kapsamlı ve spesifik ihtiyaçları doğurarak seramiğe olan gereksinimi arttırmıştır. Metallerin de keşfedilmesi ve üretilmesi sürecinde yeni ve katma değeri yüksek yöntemler geliştirilmiştir. Kalıplar ise yoğun, kaliteli ve seri üretimi mümkün kılmak amacı ile geliştirilen yöntemlerden en önemlisidir.

Helenistik dönemde kalıpların üretim sürecinde önemli ve baskın rol oynadığı arkeolojik bulgularla ortaya çıkmaktadır. Özellikle metal işçiliklerinin nadir ve saygın olduğu dönemlerde seramik üretimi metal taklidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Metaller oldukça ince yapıda ve detaylı işçilikte olabiliyorken metal taklidi seramiklerin de kalitesi ve işçiliği artmış, böylece seramik üretim süreci daha yetkin hale gelmiştir. Tüm bu gelişmeler seramik üretim tekniklerinin merkezinde yer alan kalıpları hızla yetkin ve yaygın konuma getirerek günümüze ulaştırmıştır. Günümüzde metalürji, cam ve seramikteki kimyasal gelişmeler, tarih boyunca kalıp gelişimini etkilemiştir. Malzeme kullanımındaki yetkinliğin artmasıyla birlikte günümüze kadar yeni alanlar ve uzmanlıklar ortaya çıkmaya devam etmiştir. Metalürji, cam, seramik, plastik vb. birçok malzeme tarih boyunca kalıplarla kesintisiz olarak üretilmeye devam etmektedir. Çağdaş seramik sanatında, kalıplama veya serbest şekillendirme için sıklıkla tercih edilen alçının yanı sıra, özgün eserler ortaya çıkarmak için alternatif malzemeler de kullanılmaktadır (Arapoğlu, 2021:1-46).

Seramik malzemenin endüstriyel yönü düşünüldüğünde, sanatsal bir ifade gücü kazanması, sanatçılar için çeşitliliğin ve alternatiflerin bol olduğu bir özgünlük alanı elde etmelerini sağlamaktadır. Seramik sanatında el, torna ve kalıpla şekillendirme gibi yöntemlerin kullanılmasının yanı sıra her geçen gün yeni ve özgün şekillendirme yöntemleri geliştirilmeye başlanmıştır. Seramik sanatçıları ise sanat yapıtlarının üretim sürecinde, özgünlük arayışı içinde pek çok malzemeyi eserlerine şekil vermek için kullanmayı deneyimlemektedir. Seramik sanatında alternatif kalıplar, seri üretime uygun olmasa da özgün eserler ortaya çıkarmak amacıyla tercih edilmektedir. Bu deneysel süreçlerde sanatçılar, çeşitli malzemelerle oldukça farklı etkiler elde etme şansına sahip olmaktadır. Alternatif bir kalıp için malzeme ve teknik sınırlama olmaksızın sünger, kumaş, kağıt, ekmek, deri gibi malzemeler kullanılabilen, sıvı veya plastik kıvamdaki seramik çamuru şekillendirilebilmektedir.

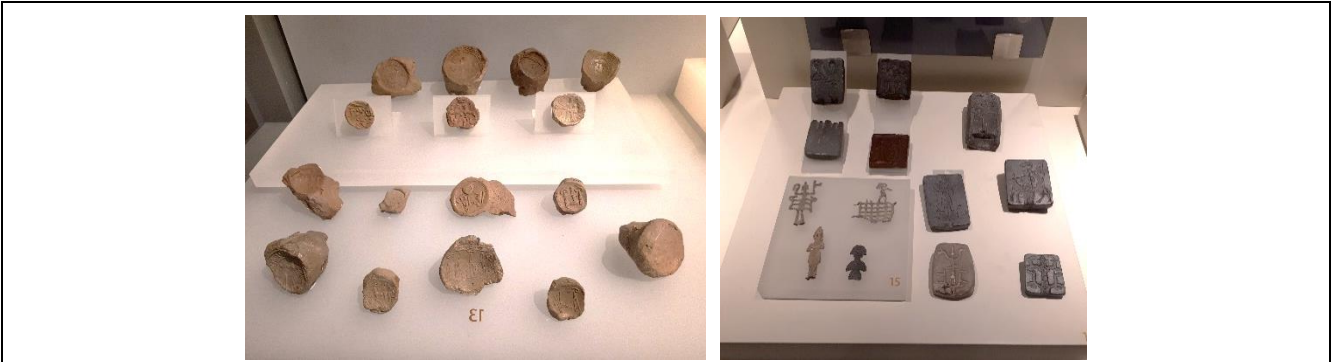
Çalışmada sanatçıların alternatif kalıp deneyimleri ve uygulama sonuçları incelenecektir. Örneğin Michal Fargo, alçı kalıp kullanma sürecinin pek çok teknik bilgi gerektirdiğini, buna karşın sonuçların çok bilindik olduğunu düşünmüştür. Bu sebeple alçı kalıpları süreçten uzaklaştırmak istemiştir. Çalışmalarında özgün bir form elde etmek için alçı kalıp kullanmayı reddeden Fargo, kalıpla aynı işlevi görececek olan sünger malzemeyi sürece dahil etmiştir. Öte yandan GT2P ekibi "Less N°1 Catenary Pottery Printer" adlı projesinde analog bir mekanizma oluşturmuş, çeşitli kumaş türlerine kalıp fonksiyonu kazandırmış ve böylece farklı formlar elde etmiştir. Hitomi İgarashi ise kalıp olarak alçı malzeme yerine farklı türlerde origami kağıdı kullanmaktadır. Alçı kalıplara göre çok daha ince işlerin yapılmasına olanak sağlayan kağıt kalıplar ile sanatçı, istediği incelikte çalışabilmektedir. Josh Bitelli, alternatif kalıp arayışlarını bambaşka bir uygulama ile sürdürmüş ve kalıp olarak pişmiş mayalı ekmeği kullanmıştır. Ekmek, yumuşak ve nemli bir yapıya sahip olmasına rağmen, bir miktar sıvıyı emme kapasitesine sahip bir malzemedir. Bitelli, büyük ekmeklerin içini boşaltarak oluşan kalıbın içine sıvı çamur dökmekte ve ekmek tamamen küflenip kuruyana kadar kalıpları bekletmektedir. Kurutulmuş halinin pişirilmesiyle çok farklı dokulara sahip eserler elde edilebilmektedir. Luft Tanaka ise seramik alanında geleneksel bir üretim yöntemi olan alçı kalıplara alternatif arayışı içinde deri ile karşılaşmıştır. Tanaka deriyi farklı kompozisyonlarda dikerek bir kalıp oluşturmaktadır. Böylece kullanılan derinin organik ve dokulu yüzeyleri özgün eserlerin ortaya çıkmasını desteklemektedir.

1.Kalıpların Tarihi

Tarihsel süreçte insanlık, etrafındaki her türlü malzemeyi yaşamını kolaylaştırmak için kullanmış ve işlemiştir. Bu bağlamda çevresindeki her türlü malzeme insanlığa alternatif oluşturmuş ve yaşamına etki etmiştir. Taş, toprak, ahşap, kemik, deri gibi kolaylıkla doğadan erişilebilen malzemeler ilk işlenen materyaller olmuştur. Böylece bulunan keskin taşlar kemiği, kemikler ahşabı, ahşaplar toprağı şekillendirme döngüsü başlamıştır

(Arapoğlu, 2021:15). İlkel materyaller, ihtiyaçlar doğrultusunda direk kullanıldıkları gibi çeşitli ihtiyaçların yapımında da yararlanılan araçlar olmuştur. Şekillendirmeye uygun yapıdaki toprağın istenen forma kolayca getirilip pişirilmesiyle dayanıklı kapların üretilebilmesi, seramiği tercih edilir hale getirmiştir. Özellikle neolitik dönemde insanlığın yerleşik hayata geçmesi seramik kap kacak ihtiyacını arttırmıştır (Çakı, 1999:50). Artan seramik talebi, pek çok şekillendirme yönteminin yanı sıra kalıpla şekillendirmenin de gelişimini gerekli kılmıştır.

Çamurun şekillendirilmesi ve kap kacak ihtiyacının giderilmesi ile başlayan seramik üretimi kısa sürede kalıpların da sürece dahil olmasını gerekli kılmıştır. Yüksek nüfuslu, ticari faaliyetlerin geliştiği toplumlarda seramiğe olan talep artmış, üretimin büyük bir kısmı kalıp teknikleriyle sürdürülmeye başlamıştır. Metal, ahşap, toprak, alçı, kum gibi çeşitli malzemelerden üretilen kalıplar, seri üretime dayalı, iki ve üç boyutlu nesnelerin kopyalayarak çoğaltılmasına yarayan araçlardır (Resim 1). Kalıplar sıklıkla üç boyutlu nesnelere ve rölyef etkili yüzeyleri kopyalayıp çoğaltmak için kullanılmaktadır (Tanyeli ve Sözen, 2014:121).

Resim 1. Seramik ve metalleri şekillendirmek için kullanılmış kalıplar (Anadolu Medeniyetleri Müzesi, İlyas Arapoğlu).

Yerleşik hayatta ateşin kullanımı konusunda ustalaşan insanoğlu, çeşitli madenlerin ısıyla yumuşadığını ve şekillendirilmesinin kolay hale geldiğini fark etmiştir. Madenlerin kullanışlı, dayanıklı ve uzun ömürlü oluşu onları değerli hale getirmiş ve metalürji gelişmeye başlamıştır. Ateşi de çeşitli yöntemlerle daha verimli kullanmayı başaran insanlık metalleri yumuşatarak ve döverek şekillendirmenin de ilerisine giderek dökümle (Resim 2) şekillendirmeye başlamıştır. Bu ilerleme kalıpların da gelişip daha yetkin konuma gelmesini sağlayacaktır. Öte yandan metalürji, yüksek ısılarda çalışmayı gerektirdiğinden yardımcı malzeme ve kalıp malzemesi olarak seramik çokça kullanılmaya başlanmış, seramik malzeme daha fazla önem kazanmıştır. “M.Ö. 2000 yıllarından itibaren iç boşlukların elde edilmesi için pişirilmiş kilden maçalar kullanılmaya başlandı. Bunun yanında kalıplamada mum modellerin kullanıldığı ve ısıtılarak eritilen mumun kalıbı terk etmesiyle kalıp boşluğunun oluşturulduğu hassas döküm yöntemi de aynı asırlarda geliştirilmiştir. M.Ö.1500 yılından başlayarak döküm tekniğinin özellikle Mezapotamya ve Çin'de çok geliştirildiği ve Çinlilerin çok parçalı kalıplarla karmaşık parçaların üretiminde ustalaştığı görülmektedir (Aran, 2007:7).”

Resim 2. Aşhera biblosu ve seramik döküm kalıbı, (<https://www.imj.org.il/en/collections/393978-0>).

Kalıpların tarihsel süreci incelendiğinde, M.Ö.3.yy.dan itibaren seramik ve alçı kalıpların kullanıldığı kandil üretimi dikkat çekicidir. Öyle ki Ephesos ve Knidos dönemin önemli kandil üretim bölgesi haline gelmiştir. Bu sebeple Akdeniz'in pek çok bölgesinde kalıp yöntemiyle yapılan insan, hayvan, bitki figürlü kandil buluntusuna rastlamak oldukça yaygındır (Çokay, 2000:1). Geçmişte günlük hayatın bir parçası olan kandiller, genellikle alçak rölyefli ve iki parçalı olarak taş, seramik ve alçı kalıplarla üretilmiştir. Helenistik dönemde kalıpların sayıları artmış, seramik seri üretimde altın çağı başlamıştır. Endüstri devrimine ve günümüze değin devam edecek olan seramik seri üretiminin geçmişi arkeolojik kaynaklardan da anlaşılmaktadır. Özellikle metal işçiliklerinin pahalı ve üst sınıf tarafından erişilebilir olması seramiği tercih edilebilir kılmıştır. Böylece kaba ve kalın şeklindeki seramikler, metaller kadar incelikli ve zarif olabilecek kaliteye getirilmiştir. Yunan ve Roma dönemlerinde oldukça yoğun olarak karşılaşılan kırmızı, kırmızı-siyah ve terra sicillata tekniğinin de kullanıldığı seramikler sıklıkla kalıp üretimi olmuştur. Öte yandan megara kaseleri (Resim 3) de kalıpla üretimin önemli ve yetkin dönem örneklerini teşkil etmektedir (Ertürk, 2019:9-15).

Resim 3. Megara kasesi kalıbı, (Side Arkeoloji Müzesi, İlyas Arapoğlu).

Özellikle dünya savaşlarının ardından, kalıp teknolojileri oldukça gelişmiş, kalıpların işlenmesinde otomasyon sistemleri kullanılmaya başlanmıştır (Özoğul, 2017:Kapak). Metalürji ve döküm teknolojilerindeki gelişimler, çeşitli kimyasalların karıştırılmasıyla oluşan alaşımlar ve plastik malzemeler kalıp teknolojilerinin geliştirilmesine olanak sağlamıştır. Günümüze gelindiğinde ise metalürji, cam ve seramik alanlarında yaşanan kimyasal gelişmeler, kalıp teknolojilerinin de hızla gelişmesine imkan sağlamaktadır. Teknolojik gelişmeler ve malzemelerin kullanımındaki yetkinliğin arttırılması ile birlikte farklı uzmanlıklar ve alanlar bugüne değin ortaya çıkmaya devam etmektedir. Cam, seramik, metalürji, plastik vb. pek çok malzeme tarih boyunca kalıplarla kesintisiz üretilmiş, günümüzde de halen devam etmektedir.

2.Seramik Sanatında Alternatif Kalıplar

Seramik sanatında kullanılan kalıplar, çamurun daha hızlı, seri ve gerektiğinde tek tipte üretilmesini sağlayan, şekillendirmeye yardımcı araçlardır. Günümüz seramik endüstrisinde sıklıkla alçı, kalıp malzemesi olarak tercih edilmekte, metal ve sentetik malzemelerden yapılan kalıplar da üretim sürecine dahil edilmektedir. Seramiğin şekillendirildiği ilk günden bugüne kalıplar taş, ahşap, kemik vb. malzemelerden oluşturulmuş, zaman geçtikçe alçı, metal ve sentetik malzemeler tercih edilir olmuştur. Seramik sanatında bugün, kalıp malzemesi olarak alçının yanı sıra kâğıt, sünger, deri, kumaş ve pişirilmiş hamur gibi alternatif malzemeler de çamuru şekillendirmek, çoğaltmak ve doku kazandırmak amacıyla kullanılmaktadır. Çağdaş seramik sanatına kalıpla ve serbest şekillendirme için alçı, bilinen ve güvenilir malzeme olarak değerlendirmektedir. Oysa ki günümüzde seramik sanatçıları, kendilerine yeni özgür alanlar ve yöntemler geliştirmekte, bu süreçte pek çok malzemeyi özgün eserler ortaya çıkarmak için kullanmaktadır. Alternatif kalıplar, her ne kadar deneysel olup seri üretilmeye uygun olmasalar da özgün eserler vermek için tercih edilmektedir. Bu deneysel süreçlerde sanatçılar çok farklı malzemelerle birbirinden çok farklı etkiler elde etme şansı yakalamaktadır (Arapoğlu, 2021:41).

Alternatif bir kalıp için malzeme ve teknik oldukça özgürleşmekte, sünger, kumaş, kağıt, ekmek, deri gibi çok çeşitli materyaller kullanılabilir. Böylece sıvı veya plastik kıvamdaki çamur şekillendirmesi yapılırken seramik alanında farklı formlar ortaya çıkmaktadır. Alışılmışın dışında biçimler, yönler, dokular elde edilen

bu formlar sayesinde seramik sanatçıları, güçlü ifade araçlarına sahip olmaktadır. Seramiğin işlevinden kopması, böylece söylem geliştirme yönünün açığa çıkması alternatif kalıpların çağdaş seramik sanatındaki yerini daha değerli kılmaktadır. Seramik sanatçıları tarafından keşfedilip sürdürülen deneysel süreçler, seramiğin çağdaş sanat sahnesindeki yerini güçlendirip geleceği desteklemektedir.

2.1. Sünger

Michal Fargo, 1984 doğumlu İsrail’de yaşayan bir seramik sanatçısıdır. Fargo, seramik üretim sürecinin teknik açıdan fazla bilgi gerektirdiğini, buna karşın sonuçların alışıl gelmiş olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu doğrultuda kalıpları seramik şekillendirme sürecinden çıkarmak istemiştir. Eserlerinde özgün bir form elde etmek için kalıpları kullanmayı reddetmiş, yeni bir malzeme arayışına girmiştir. Şekillendirme sürecine süngeri dahil ederek sıvı çamuru belli bir forma getirebilmek için süngerlerden yararlanmıştır. Fargo, tarzını anlatırken; “İşimdeki ana tutkumu özetlemem gerekirse, kişisel bir estetik algıdan gelen özgünlüğü aradığımı söyleyebilirim. Sanat, zanaat ve tasarımın ince tanımları, işimle ilgili olarak bana gereksiz geliyor. Bir eser üzerinde çalışırken, bir 'anlatı'dan çok görünürlük ve forma bakarak uyandırılabilir soyut duygular peşindeyim (URL 1).” ifadelerini kullanmaktadır.

Üretim sürecine kütle halindeki süngeri istediği doku ve forma getirmekle başlanmaktadır. Bu süreçte süngere kesici aletlerle ve elle müdahalelerde bulunmaktadır. Hazırlanan sünger kütle sıvı döküm çamuruna bulanmakta ve her yerine çamurun ulaşması sağlanmaktadır (Resim 4). Ardından mukavemet kazanıp kurutularak formlar elde edilmektedir. İlk pişirimle birlikte sünger yanıp bünyeden uzaklaşırken seramik pişerek güçlenmekte dayanıklı bir yapı elde edilmektedir. Son olarak istenen renkte pigment ve sırlarla renklendirilip pişirilerek çalışmalar tamamlanmaktadır (URL 2).

Resim 5. Michal Fargo, “Else Rock Vazoları”, (<https://www.dezeen.com/2014/02/18/else-vases-by-michal-fargo-moulded-from-torn-foam-blocks/>).

Fargo'nun çalışmaları çağdaş seramik sanatı içerisinde incelendiğinde, alışılmışın dışında olarak değerlendirilebilmektedir. Sanatçının beyanı ile çalışmaları arasında uyumlu bir ilişki vardır. Seramiğin sanat-zanaat çıkmazında işlev algısının dışına çıkan ve süreçte kullandığı alternatif malzeme sayesinde güçlü dokular kazanan çalışmalarla izleyici, sanatçının da işaret ettiği doğaya yönlendirilmektedir (Resim 5). Yerküreye ait değerleri yalın bir ifadeyle forma dönüştüren Fargo, hem geleneksel sürecine hem de alışıla gelmiş işlevine müdahale ettiği seramiğin kavram yönünü ön plana çıkartmaktadır.

2.2. Deri

Luft Tanaka, mobilya ve aydınlatma üzerine eğitim almış ve bu süreçte seramiği teorik anlamda tanıma fırsatı bulmuş sanat odaklı bir tasarımcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Seramiğin tasarım boyutunda kalıplar, dökümle seri üretimi sağlamak amacıyla ön plandadırlar ve sıklıkla alçıdan üretilmektedirler. Tanaka ise bu süreci teorik olarak öğrendiği anda süreci nasıl başkalaştırabileceğini araştırmaya başlamıştır. Seramiğin özgün ve ucu açık bir malzeme oluşu bir tasarımcı olarak ilgisini çekmektedir. Alçıdan üretilen kalıpların seri üretimde tek tip üretimi sağlarken özgünlüğe karşı sert duruşunun olması Tanaka'nın yeni malzemeler aramasına sebep olmuştur. Kişisel web sitesinde ise sürecin devamını; “Luft, seramik döküm süreci (neredeyse aynı nesnelere oluşturmak için kullanılan geleneksel bir seramik tekniği) hakkında bir şeyler okuyordu, ancak süreçle ilgili herhangi bir uygulamalı deneyimi yoktu. Seramik dökümü geleneksel olarak alçı kalıplar kullanılarak yapılırken, Luft'un süreçle ilgili teknik arayışı, kaldırım kenarındaki deri koltukta bir fırsat görmesine olanak sağladı. Böylece herhangi bir endüstriyel tasarım öğrencisinin yapacağı şeyi yaptı: çantasından maket bıçağını çıkardı, koltuğun derisini çıkardı ve deney yapmaya başlayabilmek için deriyi stüdyoya getirdi (URL 3).” şeklinde ifade etmektedir.

Resim 6. Luft Tanaka Studio, “Kawa Serisi” deri ile seramik şekillendirme süreci, (<https://www.lufttanaka.com/kawa-series-process>).

Tanaka, alçı kalıpların kullanıldığı geleneksel seramik üretim sürecine alternatif bir malzeme olarak deri ile müdahale etmiştir. Geliştirdiği yöntemde deri parçaları bir iç boşluk yaratacak şekilde birbirine dikilmektedir. Bu boşluk döküm çamuruyla doldurularak kalınlık kazanana kadar bekletilmekte, fazla çamur boşaltılmaktadır. Böylece her seferinde farklı ve özgün yönleri olan, sanat değeri yüksel tasarımlar ortaya çıkmaktadır (Resim 6). Tanaka, geliştirdiği teknik aracılığıyla seramiğin sert, kaba ve kırılğan yapısına zıt çalışmalar ortaya koymaktadır.

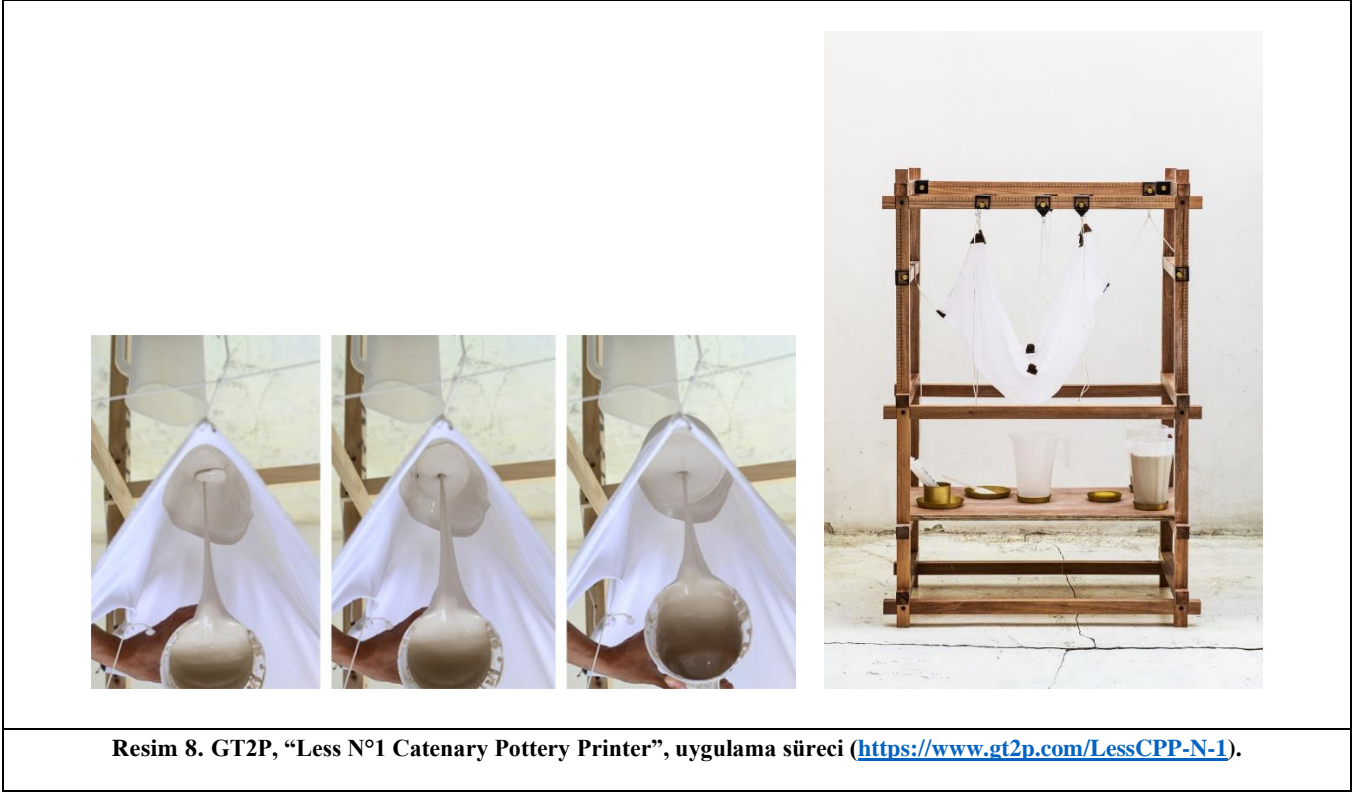
Resim 7. Luft Tanaka Studio, “Kawa Serisi”, (https://www.1stdibs.com/furniture/decorative-objects/vases-vessels/vases/organic-white-ceramic-kawa-vessel-large-01-leather-cast-porcelain-vase/id-f_27447992/).

Tanaka, deri kalıplarla ürettiği özgün çalışmalarını tasarım yönü ağır basan bir tanımlamayla değerlendirse de aslında sanatsal bir dil geliştirdiği de yadsınamazdır. Ortaya koyduğu yeni pratik, seramiğin geleneksel, alışılmış, katı ve sert duvarlarını yıkarak onu organik, tamir edilmiş, yumuşak bir doğallığa taşımaktadır. Deri kendi başına birçok kavramla özdeşleşmeye müsait bir “ten” hissini içermektedir (Resim 7). Öte yandan hem tasarımcılar hem de sanatçılar için yeni ve zengin bir ifade dili gelişmiş olup gelecek için yöntem zenginliğini arttırmaktadır.

2.3. Kumaş

Şili stüdyosu Great Things to People (GT2P), parametrik tasarımın analog versiyonunu kullanarak bir seramik üretim düzeneği inşa etmiştir. Sıvı çamurun şekillenmesi için ise alçı kalıplardan farklı olarak kumaş sürece dahil edilmektedir. Fakat kumaş alelade değil parametrik bir kurgu ile şekillenmektedir. Web sitelerinden yaptıkları açıklamaya göre; “Çalışma metodolojimizin iki boyutu var. İlk olarak, doğal, yapay, geometrik veya uzamsal fenomenler olsun, bilgi ve gözlemi üretici algoritmalar yoluyla sistematik hale getirmeye çalışıyoruz.

Burada parametrik tasarım, yürüttüğümüz projelerin planlanmasına rehberlik eden, tasarım, geliştirme ve üretim aşamalarının entegrasyonunu sağlayan bir araçtır (URL 4).” şeklinde kendilerini ifade etmektedirler.

GT2P ekibi “Less N°1 Catenary Pottery Printer” adlı analog bir düzenek oluşturulmuştur. Bu düzenek çeşitli kumaş türlerinin askılanarak bir kalıp işlevi oluşturacak şekilde sabitlenmesine imkan tanımaktadır. Farklı açı, ölçü, oran, kumaş türü, seramik türü gibi olasılıklar düzenek aracılığıyla yeni form ve dokuların olasılığını arttırmaktadır. Bu projelerinde amaç, analog bir düzenek vasıtasıyla her seferinde farklı sonuçların elde edilebileceğini göstermek ve süreci seramik malzemenin özellikleriyle deneyimlemektir (URL 5). Çeşitli köşe ve ölçü noktalarından iplerle düzeneğe asılan kumaşla bir iç boşluk yaratılmaktadır. Bu boşluğa sıvı çamur dökülmekte ve çamur süzülürken ardında bıraktığı katmana tekrar çamur ilave edilerek istenen kalınlığa ulaşması sağlanmaktadır (Resim 8). Döküm işlemi tamamlandığında elde edilen form kuruyana dek bekletilip mukavemet kazandığında kumaştan kolaylıkla ayrılmaktadır. Bu yolla belli standartlara sahip fakat bir o kadar da sınırsız form önerisi ile seramik döküm şekillendirmesi yapılabilmektedir.

Kendine özgü doku, renk, desen, esneklik ve daha birçok özelliği olan kumaşın bir kalıp malzemesi olarak seramik döküm çamurunu şekillendirmesi, tüm bu malzeme özellikleriyle çağdaş seramik sanatına

aktarılmaya olanak tanımaktadır. İfade dili bakımından güçlü kavramlarla ilişki kuran kumaşın organik hareketlerini ve fiziksel hallerini seramiğe aktarabilmek sanatçıların anlatım dilini zenginleştirmektedir (Resim 9). Aynı zamanda seramiğin bilinen üretim sürecine müdahale ederek geleneğe karşı yenilikçi bir duruş sergilemektedir.

2.4. Ekmek

Seramik döküm çamurunun şekillendirilmesinde yaygın olarak kullanılan alçı kalıplara alternatif arayışında, en yaratıcı önermede bulunan kişi şüphesiz tasarımcı Josh Bitelli'dir. Aslında Bitelli'nin süreci, Sussex merkezli bir fırın olan Forfars'ın 75. doğum gününü kutlamak için bir arayışla başlamaktadır. Bu arayış onu, seramik döküm çamurunu alçı kalıplarla şekillendirme sürecinin taklit edilmesine kadar götürmüş ve denemeler yapmaya başlamıştır. Büyük ekmek kütlelerinin içini boşaltarak iç boşluklar yaratmıştır. Böylece sıvı döküm çamurunu doldurabileceği ekmeğin kendine has dokusuyla kaplı ekmek kalıplar ortaya çıkarmıştır. Dökümlerini gerçekleştirdiği seramikleri haftalar boyu bekleterek dışındaki kalıp görevi gören ekmek kısmın çürümesine izin vermiştir (Resim 10). Bu süreçte oluşan küfler daha sonra Bitelli'nin formları renklendirirken karar vermesini sağlayacaktır. Küfleri fotoğraflayan sanatçı, seramiklerin renklendirilme aşamasında bu organik renklerden ilham almıştır (URL 6).

Bitelli, alışılmışın dışında bir yaklaşımla keşfettiği ekmek kalıpları kullanarak çeşitli seramik formlar elde ederken aslında çağdaş seramik sanatında kullanılan alternatif kalıpların en uç örneğini de ortaya koymaktadır. Geleneksel yöntem ve malzemelerden uzaklaşıldığında özgün ve eşsiz, belki de biricik olana yaklaşıldığı ekmek kalıplarla üretilen seramiklerden açıkça anlaşılmaktadır.

Seramik üretim sürecinde kalıpların, fabrikalarda kullanılmasından doğan “tek tip ve seri üretim” algısının ve endüstriyle ilişkilendirilmesinin aksini ekmek kalıplar ortaya koymaktadır. Temelde suyu ve nemi emebilen malzemelerle oluşturulan her iç boşluğun seramik döküm çamurunu şekillendirmede kullanılabilmesi ve ortaya çıkacak esere bu yolla özgünlük kazandırılabilmesini ekmek kalıp örneğiyle

de temellendirilebilmektedir (Resim 11). Ekmeğin amacından uzaklaştırarak bir anlatım sürecine sokulması ve seramikle ilişkilendirilmesi, çağdaş seramik sanatının disiplinlerarası açıklığının ne kadar sınırsız olduğunu kanıtlamaktadır.

2.5. Kağıt

Japon kağıt katlama sanatı olan origami, önemli Japon geleneklerinden biridir ve 17. yüzyılda başlayıp 1900'lerin ortalarında Japonya dışında da popüler olmuştur. Origami sanatının amacı, düz bir kağıdı katlama teknikleriyle bitmiş bir forma dönüştürmektir ve bu süreçte kesici veya yapıştırıcı kullanılmamaktadır. Günümüzde origami, modern bir sanat formuna dönüşmüştür. Hitomi İgarashi ise bu geleneği seramikle birleştirmekte, ortaya kendi deyimi ile “aynı anda hem sert hem yumuşak görünümlü” formlar çıkarmaktadır (URL 7).

Resim 12. Hitomi İgarashi, Origami tekniği ile şekillendirdiği kâğıt kalıp, (<https://porcelainlab.cre8tives.org/paper-cast-porcelain-origami-by-hitomi-igarashi/>).

İgarashi, alışılmış seramik üretim sürecinden alçı kalıpları çıkartarak çeşitli kağıt türleri ile yaptığı origamileri bir kalıp olarak kullanmaktadır. Seramik çamuruna kıyasla çok daha esnek ve dayanıklı olan kağıt, origami teknikleriyle istenen şekle getirilmekte, ortaya çıkan iç boşluğu döküm çamuru ile doldurulmakta ve böylece çok ince bir seramik katman oluşturulmaktadır. Ortaya çıkan formun kurutulup pişirilmesi sırasında kağıt kısım yanarak ayrılmaktadır. Böylece oldukça ince fakat sistemli ve güçlü hatlara sahip seramik formlar elde edilebilmektedir (Resim 12). Bu bağlamda kağıt kalıplar hem origami ile disiplinlerarası bir ilişki kurmakta hem de seramik üretim sürecine bir alternatif sunmaktadır.

Resim 13. Hitomi İgarashi, Origami kâğıt kalıp ile şekillendirilmiş formlar, (<http://blog.la76.com/2013/10/making-porcelain-origami/>).

Günümüz seramik sanatında disiplinlerarası ilişkilerin, alternatif yöntemlerin, multidisipliner yaklaşımların hem tasarım hem sanat boyutunda ön planda çıktığı gözlemlenmektedir. Bu çeşitlilikte İgarashi'de origami ve seramiğin birlikteliğini bir ifadeye dönüştürerek yeni bir dil geliştirmiştir (Resim 13). Bu dil sayesinde hem sanatçı hem de araştırmacılar için yeni ufuklar keşfedilmiş, malzemelere karşı mevcut geleneksel algılar ortadan kaldırılmıştır.

SONUÇ

Geçmişten günümüze seramik sanatı içinde incelediğimizde, kalıpların oldukça ön planda olduğu gözlemlenmektedir. Tasarımcı, sanatçı fark etmeksizin seramikle ilgili herkes kalıplardan yararlanmış ve çalışmalarını oluştururken kullanmıştır. Endüstri ise başlı başına kalıplarla seramiği şekillendirmekte ve bu yöntemin avantajlarından vazgeçmemektedir. Bu süreçte en çok tercih edilen kalıp malzemesinin alçı olduğu ve olacağı yadsınamaz bir gerçekliktir. Alçı kalıpların seramik üretim sürecinde sağladığı imkanlar, onu pek çok malzemenin önüne geçirmektedir. Fakat günümüz çağdaş seramik sanatına gelindiğinden, alçı kalıpların üretim sürecinde kullanıcıya sağladığı avantajların her zaman tercih edilen unsurlar olmadığı anlaşılmaktadır. Günümüzde, genelde tercih edilen alçıya ek olarak yeni ve alternatif malzemelerin eser üretim sürecine dahil edildiği gözlemlenmektedir. Alternatif kalıplar, deneysel ve her koşulda üretilmeye uygun olmamalarının aksine özgün eserler oluşturabilmek için seramik sanatçılarına yeni olasılıklar yaratmaktadır. Bu rastlantısal süreçler sanatçıların ilgisini çekmekte, farklı malzemeleri kalıp olarak kullanma deneyimiyle özgün ifadeler keşfetme şansı yakalanmaktadır. Bu bağlamda alternatif kalıplar incelendiğinde sünger, deri, kumaş, ekme ve kâğıt gibi çok çeşitli materyaller kullanılabilen, sıvı kıvamdaki çamurun şekillendirilmesi yapılabilmektedir.

Seramik üretiminde, geleneksel döküm çamuru şekillendirme sürecinde karşımıza çıkan alçı kalıpların, çok teknik bilgi gerektirdiği ve bunun, araştırmada ele alınan sanatçıların ortak düşüncesi olduğu gözlemlenmiştir. Bu teknik bilgi birikimine, karmaşık alçı kalıp sürecine karşın sonuçların geleneksel, seramiğe has görünüşleri ve algıları kimi sanatçılar tarafından tercih edilmemektedir. Bu sebeple yeni kalıp malzemesi arayışına giren sanatçılar, çeşitli malzeme ve disiplinlerle ilişki kurarak oldukça başarılı sonuçlara ulaşmıştır. Deneysel süreç içerisinde, alternatif kalıp malzemelerine ilgi duyan sanatçıların, seramik sanatı içerisinde yeni nesli temsil edecek yaşta olmaları da dikkat çekmektedir. Bu durum seramiğin “geleneksel üretim sürecine tabii olan kullanım eşyaları” algısını kırmak ve onu çağdaş sanatta konumlandırmak istemeleriyle ilişkilendirilebilmektedir. Araştırmada ele alınan genç ve çağdaş sanatçılar, multidisipliner bir sanat ortamında seramiğin de iş birliklerine açık ve hevesli bir malzeme olduğunu başarılı şekilde ortaya koymaktadır.

Çağdaş seramik sanatı içerisinde ele alınan alternatif kalıp malzemeleri ve uygulayan sanatçılar göstermektedir ki; özgün bir söylem geliştirmek için yeni ve alternatif arayışlar peşinde olmak, çağdaş sanat sahnesinde seramiği kendine ihtiyaç duyduğu yere konumlandırmaktadır. Öyle ki disiplinlere ait geleneksel süreçleri irdelemek, değiştirmek, oynamak ya da bozmak sanatçıların ifade ve varoluş dilini zenginleştirerek onları heyecanlandırmaktadır. Bu sebeple seramik sanatında alternatif kalıp malzemelerinin araştırma kapsamında ele alınıp literatüre kazandırılması gelecek sanatçılar için teşvik edici bir etki yaratacaktır.

KAYNAKÇA

- Aran, A. (2007). Döküm Teknolojisi İmal Usülleri Ders Notları. İstanbul.
- Arapoğlu, İ. (2021). *Endüstriyel Üretimde Kullanılan Alçı Kalıpların Seramik Sanatındaki Yeri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Çakı, M. (1999). *Neolitik Dönemden İlk Çağa Seramiğin Kültürel Nesne Olarak İnsan Yaşamındaki Yeri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çokay, S. (2000). *Antikçağda Aydınlatma Araçları*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü.
- Ertürk, M. (2019). *Terra Sigillata ile Çağdaş Seramik Uygulamalar*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Özoğul, Ş. (2017). Üretimin Anahtarı:Kallp Sektörü. *Moment Expo*, Kapak Sayfası.
- Tanyeli, M. S. (2014). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: REMZİ KİTABEVİ.
- URL 1: <https://www.ceramicsnow.org/michalfargo/>, Erişim Tarihi: 20.07.2023
- URL 2: <https://www.dezeen.com/2014/02/18/else-vases-by-michal-fargo-moulded-from-torn-foam-blocks/>, Erişim Tarihi:23.07.2023
- URL 3: <https://lufttanaka.com/collections/kawa-series>, Erişim Tarihi:02.08.2023
- URL 4: <https://www.gt2p.com/About-gt2P>, Erişim Tarihi:05.08.2023
- URL 5: <https://www.dezeen.com/2013/11/04/catenary-pottery-printer-analog-parametric-design-gt2p/>, Erişim Tarihi:06.08.2023
- URL 6: <https://virginiadecolombani.wordpress.com/2013/11/16/alternative-ceramics-part-1/>, Erişim Tarihi:19.08.2023
- URL 7: <https://cfileonline.org/design-hitomi-igarashis-porcelain-origami/>, Erişim Tarihi:23.08.2023